

מפתח כסמל אינטרסקסטואלי במלחמת ששת הימים

יפתח לוין

במאמר זה המחבר מנתח סיפורי חיילים ישראלים המתארים את הגעתם לכותל המערבי, לקבר רחל ולמערת המכפלה ברגעי השיא של מלחמת ששת הימים. סיפורים אלה כוללים מפגש עם ערבי מבוגר אשר מסר לחיילים מפתח, שאפשר מעבר או כניסה למקום הקדוש. מתברר כי סיפורי מפתח אלה אינם עומדים בפני עצמם, אלא הם חוליה בשרשרת של סיפורי מפתח אשר התקיימו באותם אתרים לפני המלחמה, במהלכה או אחריה. במאמר זה המחבר מציג זו לצד זו גרסאות שונות של מפגשי מפתח, כדי לבחון את היחסים התרבותיים והפוליטיים שמשותפים מן המפתח כסמל אינטרסקסטואלי. מניתוח הגרסאות השונות לסיפורי המפתח עולה כי הן טומנות בחובן משמעויות אשר מייצגות את היחסים התרבותיים והפוליטיים בין שתי החברות המספרות העיקריות, הישראלית והפלסטינית, כמו גם בשיח הפנים-תרבותי הישראלי. בהגעה למקומות הקדושים המפתח הוא אמצעי לצורך הכניסה למקום וסמל להעברת בעלות ושליטה. המפתח הוא גם סמל אינטרסקסטואלי משותף למפגש הבין-תרבותי הישראלי-פלסטיני כפי שהתהווה במהלך מאה השנים האחרונות.

יפתח לוין, תואר שני באנתרופולוגיה, דוקטורנט בתכנית לפולקלור ותרבות עממית,
האוניברסיטה העברית בירושלים
yiftah.levin@mail.huji.ac.il

'שנת שחרור קודשינו': מלחמת ששת הימים בראי האומנות העממית

שלום צבר

מלחמת ששת הימים הייתה קצרת מועד אך גרמה לפרץ יצירה חסר תקדים בשדה האומנות העממית בישראל, שהעמיד בצל כל אירוע מאז הקמת המדינה ועד היום ואת החפצים שנוצרו לכבודו. דומה שאין שטח או תחום יצירה במסורת החזותית העממית המקומית שלא ניתן בו מקום לרגשות שסחפו את הציבוריות הישראלית בימים ובחודשים שלאחר המלחמה. היצירה המגוונת השתלטה כמעט על כל סוגי חפצי היום-יום, בבית, ברחוב, במרחב הדתי ובמרחב הלאומי, וכן נוצרו מזכרות וחפצים מיוחדים שנועדו להנציח את סחף הרגשות הלאומיים באותה עת. המחבר ממיין את הפריטים הללו לקטגוריות, ומתמקד בניתוח שלוש תמות מרכזיות המשותפות לקטגוריות השונות. תמה אחת היא מציאות מול מיתוס בדימויים של אירועי המלחמה – כיצד הפכו תצלומים אהובים וגל אלבומי הניצחון למקור השראה למעצבים גרפיים ולאומנים עממיים לצורך הפקת שפע חפצים ומזכרות. התמה השנייה היא המקומות הקדושים – למסורת הארוכה של תיאורי מקומות קדושים באומנות היהודית נוסף נדבך חשוב בעקבות המלחמה, כאשר אתרים מקודשים כגון הכותל המערבי וקבר רחל זכו לשלל דימויים חדשים ומקוריים שלא נודעו בדורות הקודמים. והתמה השלישית היא גיבורי תרבות חדשים – לשורת גיבורי התרבות של העולם היהודי בדורות הקודמים נוספו באחת גיבורי מלחמה עכשוויים: אלופי צה"ל, ודימויים הופצו כמו אלו של כוכבי קולנוע וידוענים אחרים. בסיום המאמר נדון בקצרה גורלם של דימויי האופוריה בתרבות הישראלית מאז המלחמה.

פרופ' (אמריטוס) שלום צבר, החוג לתולדות האמנות והתכנית לפולקלור ותרבות עממית,

האוניברסיטה העברית בירושלים

shaloms@mail.huji.ac.il

הומור פוליטי בישראל בשנת 1967: על מה הם צחקו?

רגינה פ' בנדיקס וגלית חזן-רוקם

המאמר דן בבדיחות שנוצרו לפני מלחמת 1967 ואחריה, ואשר רובן התמקדו בדמותו של ראש הממשלה לוי אשכול. הדיון מצביע על האופנים שבהם סוגת הבדיחה מעבדת חוויות של חוסר ביטחון כלכלי וחרדה קיומית אישית וקבוצתית באמצעות סטריאוטיפים, עלילות ומוטיבים של קבע. הבדיחות הללו חושפות את הסדקים בזהות הישראלית ואת נוכחותם של סממני זהות בתרבות הישראלית הנמשכים מן המסורת של יהודי התפוצות.

המחברות דנות בחומר הלקוח בעיקר משתי חוברות דקות, 'כל בדיחות אשכול' (1966) ו'עוד בדיחות אשכול' (1967), ומרחיבות את הניתוח גם לספרות יפה ולראיונות שנערכו במסגרת הפרויקט 'חצי מאה דרך סיפורים אישיים: פלסטינים וישראלים מ-1967 ואילך', אשר סוכם בחיבור R. Bendix, A. Haidar and H. Salamon (eds.), *June 1967 in Personal Stories of Palestinians and Israelis* (Göttingen Studies in Cultural Anthropology / European Ethnology, 15), Göttingen 2022

פרופ' ד"ר רגינה פ' בנדיקס, המחלקה לאתנולוגיה אירופית ואנתרופולוגיה תרבותית,
אוניברסיטת גאורג אוגוסט, גטינגן
rbendix@gwdg.de

פרופ' (אמריטה) גלית חזן-רוקם, הקתדרה לפולקלור ע"ש מקס ומרגרטה גרונולד,
והחוג לספרות עברית, האוניברסיטה העברית בירושלים
Galit.Hasan-Rokem@mail.huji.ac.il

'ההר המקפל בתוכו את כל תקוותיו וחזיונותיו של ישראל': שלמה גורן ומלחמת ששת הימים

חיים וייס

המחבר מציג במאמר זה את מלחמת ששת הימים ובפרט את כיבוש המקומות המקודשים (הכותל, קבר רחל ומערכת המכפלה) כרגעי השיא בביוגרפיה המיתית שבנה לעצמו שלמה גורן, הרב הצבאי הראשי באותם הימים. בעיצוב הטקסטואלי של רגעים אלו, בעיקר בחיבורו 'בעוז ותעצומות: אוטוביוגרפיה', נחשפות במלוא מורכבותן תפיסת עולמו והשקפתו בעניין מעמדה התיאולוגי של מדינת ישראל, מקומו של המקדש במדינה מודרנית ומעל לכול, תפקידו שלו עצמו ככוח מניע, כורז של תהליכים פוליטיים ותיאולוגיים. מעיון בחיבור עולה כי גורן ראה את עצמו כמי שעבר באותם ימים טרנספורמציה מיתית והפך מאדם פרטי למי שבגופו ממש מתגשמת גאולת ישראל.

פרופ' חיים וייס, המחלקה לספרות עברית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, ת.ד. 653,

באר-שבע 8410501

weissh@bgu.ac.il

אב, אם וחיילים: סיפורי העם על הרב מרדכי אליהו ורחל אימנו

דודו רוטמן

במאמר זה נבחנות הזיקות בין שני תהליכים הקשורים בפולחן קדושים יהודי עכשווי, ושמותרחים במקביל זה לזה בישראל משנת 2007: תהליך הפיכתו של הרב מרדכי אליהו (1929–2010) מדמות של מנהיג פוליטי, ממוסד ומוכר, לקדוש עממי ומושא לפולחן הכולל את כל המאפיינים המוכרים, והשינוי במעמדו של קבר רחל בציבוריות הישראלית, מאז שסופח בפועל לירושלים בשנת 2008, עם הקמת חומת ההפרדה סביבו. ניתוח של סיפורים שנפוצו בתקופה זו, ושבהם מוצג מרדכי אליהו הן כסוכן של רחל והן כפטרון קברה, מעלה שהזיקות בין שני התהליכים קשורות לסכסוך הישראלי–פלסטיני, ומבטאות שאיפות כמוסות בחברה המספרת להתאיינותו של האחר מן המרחב המשותף.

דודו רוטמן, התוכנית לחקר פולקלור ותרבות עממית, והחוג לספרות עברית, האוניברסיטה העברית בירושלים

david.rotman@mail.huji.ac.il

'המרק של אדוננו אברהם': הסעדה ואירוח במערת המכפלה / אלהרם אלאברהימי

רונית המיין

מאמר זה מציג מבט אתנוגרפי על האופנים שבהם קושרים עצמם מיוזמים יהודיים ומוסלמיים של בישול והסעדה, אירוח וחלוקת מזון לנזקקים, המתקיימים במערת המכפלה / אלהרם אלאברהימי ובסמוך לה, למסורות דתיות ואתיות של הכנסת האורחים האברהמית ולפרקטיקות של בישול והזנה ושל תיווכן כמורשת תרבות. המאמר מבוסס על ראיונות עם יהודים ישראלים ופלסטינים מוסלמים בחברון ועל תצפיות בסיוורים מקוּוּנִים. הדיון מתמקד במשמעויות שהקנו המעורבים במיזמי ההסעדה לפעילותם, אם כמארחים ומסעידים ואם כאורחים וסועדים. הטענה המונחת בבסיס המחקר היא שהמשמעויות הסמליות המיוחסות בקרב ישראלים ופלסטינים למסורת הכנסת האורחים האברהמית שזורות בייצור מרחב הפולחן המתמשך במערת המכפלה / אלהרם אלאברהימי כמרחב קדוש משותף הנתון במחלוקת. בחלקו השני של המאמר נדון התיווך של מסורות ופרקטיקות אלו כמורשת תרבות בספרי הזיכרון לקהילה היהודית שחיייתה בחברון עד אירועי תרפ"ט ובתיק המועמדות להכרה בעיר העתיקה בחברון כאתר מורשת עולמית, תיק שהגישה הרשות הפלסטינית לאונסק"ו. דיון זה חושף את משמעות הפנייה בהווה אל העבר כמקור לקיימות ולזהות קהילתית וכן לכינון מרחב טקסטואלי קולקטיבי ומנחם, בשעה שהמרחב הפיזי מאוים או חרב.

רונית המיין, התוכנית לחקר פולקלור ותרבות עממית, האוניברסיטה העברית בירושלים
ronit.hemyan@mail.huji.ac.il

טיולי 'החברה להגנת הטבע' בעקבות מלחמת ששת הימים: רומנטיקה והתפכחות בסיפורים אישיים

הגר סלמון

בפרויקט מחקר רחב היקף לאיסוף סיפורים אישיים הנוגעים למלחמת ששת הימים בלטה מרכזיותה של 'החברה להגנת הטבע' כמי שקירבה את השטחים שנכבשו לליבם של המטיילים, מתוך שילוב של ידע והתלהבות. במאמר מוצגים ומנותחים הסיפורים על טיולי 'החברה להגנת הטבע', על המעשים והרגשות המתוארים בהם, ובאמצעותם נבחן מערך ההצטלבויות המורכב שבין הלאומי לאישי. בזכות טיבם האישי והביוגרפי הסיפורים מצטיינים במסגור פרשני רב קולי, שנסמך על עומק חמישים השנים ומעלה שחלפו מאז מלחמת ששת הימים, על השינויים שחלו בהלכי הרוח הלאומיים במה שנוגע לכיבוש, ועל ההתבוננות האישית שפרק חיים כזה מזמן. המחברת מעיינת בתכנים המשותפים הנוגעים לטיולים בשטחים שנכבשו ובהתייחסויות העומק המלוות אותם, ומציבה אותם על ציר רפלקסיווי הנמתח בין רומנטיקה להתפכחות ובין הזדהות לשינוי תודעה.

פרופ' הגר סלמון, התוכנית לחקר פולקלור ותרבות עממית, האוניברסיטה העברית בירושלים
Hagar.Salamon@mail.huji.ac.il

KEY AS AN INTERTEXTUAL SYMBOL IN THE SIX-DAY WAR

Yiftah Levin

The article analyzes stories of Israeli soldiers who describe their arrival at the Western Wall, Rachel's Tomb, and the Cave of the Patriarchs during the most elated moments of the Six-Day War. Those stories describe an encounter with an Arab who passed them a key, which allowed them a pass or an entrance to the holy place. It turns out that those key-stories do not stand alone. Rather they are part of chain of key-stories connected to the same sites before, during or after the war. In this article, I purpose to bring together the different versions of the 'key encounters', in order to analyze the cultural and political relations that are reflected through the key as an intertextual symbol. The analysis of the different versions of the key-stories shows that they contain meanings that represent the cultural and political relations between the main narrating societies, the Israeli and the Palestinian, as well as in intracultural discourse. The key enables entry to the holy place and symbolizes ownership and control. The key also constitutes an intertextual symbol of the Israeli–Palestinian intercultural encounter and its characteristics, as it evolved over the past hundred years.

‘THE YEAR OF THE LIBERATION OF OUR HOLY SITES’ – THE SIX-DAY WAR IN THE MIRROR OF ISRAELI FOLK ART

Shalom Sabar

The Six-Day War was short-lived but caused an unprecedented burst of creativity in the field of folk art in Israel, which overshadowed every event and the artistic items created in its honor since the founding of the State of Israel until today. There appears to be no area or field of the visual folk traditions that was overlooked in the effort to express the feelings that swept the Israeli public in the days and months following the war, taking over almost all areas of everyday objects, whether created for private or public spaces, and in the secular, religious, and national spheres. Following an introduction to the various types of items, the article focuses on the analysis of three central themes that unify the various categories and discusses their components and meaning: a) Reality versus myth in images of the war events: how favorite photographs and the wave of victory photo albums became a source of inspiration for graphic designers and folk artists for the production of a long line of visual items and souvenirs; b) The Holy Sites: to the long tradition in the history of Jewish art of depictions of holy sites, a vital layer was added following the war when holy sites such as the Western Wall and Rachel's Tomb became the subject of a host of new and original images unknown in previous generations; c) New culture heroes: to the ranks of the culture heroes of the Jewish people in previous generations were added contemporary war heroes, primarily the IDF generals, whose iconic images became extremely popular like movie stars or other celebrities. Finally, the fate of the “euphoria images” in Israeli culture since the war is briefly discussed.

ISRAELI POLITICAL HUMOR: WHAT WAS THERE TO LAUGH ABOUT IN 1967?

Regina F. Bendix and Galit Hasan-Rokem

The essay addresses jokes that had emerged before the war of 1967 and after it, mostly focusing on Prime Minister Levi Eshkol. The discussion points at the ways in which the joke genre copes with the experiences of individual and collective economic insecurity and existential anxiety, employing stereotypes, stock plots and motifs. These jokes reveal fissures in Israeli identity as well as the presence of identity markers stemming from the traditions of diaspora Jews.

The authors discuss materials mostly from two slim volumes, *All the Eshkol Jokes* (1966) and *More Eshkol Jokes* (1967), and they also include in their analysis some references to Israeli literature and some of the interviews conducted in the context of the '1967 Project', the results of which were reported in the volume: *June 1967 in Personal Stories of Palestinians and Israelis*, eds. R.F. Bendix, A. Haidar, H. Salamon, Göttingen University Press 2022.

‘THE MOUNTAIN THAT FOLDS WITHIN IT ALL OF ISRAEL’S HOPES AND VISIONS’ – SHLOMO GOREN AND SIX DAYS WAR

Haim Weiss

The article seeks to chart the place of the Six Day’s War as peak moments in the mythical autobiography that Shlomo Goren, the chief military rabbi of those days, built for himself around the events of the war and especially around the conquest of the holy places (the Temple-Mount, the Western-Wall, Rachel’s Tomb and the Cave of the Patriarchs). These are textual moments in which he reveals, in all its complexity, his self-concept as a driving force, as a catalyst of political and theological processes that occurred before, during and after the war. The article seeks to present the manner in which the figure of Shlomo Goren undergoes a mythical transformation and turns from a private person into a mythical entity in which the redemption of Israel is embodied.

Father, Mother and Soldiers: Folk Stories about
Rabbi Mordechai Eliyahu and Rachel Imenu

David Rotman

This paper explores the connections between two instances of contemporary Jewish saint worship, which have been developing in parallel in Israel since 2007. The first is the transformation of Rabbi Mordechai Eliyahu (1929–2010) from a prominent political figure into a popular saint, revered with all the familiar ritual trappings. The second form of saint worship is the change in the status of Rachel's Tomb in the Israeli public since its annexation (de facto) in 2008 with the construction of the separation wall surrounding it. Analysis of folk narratives that were disseminated, in which Rabbi Mordechai Eliyahu is presented as the agent of Rachel and thus as the patron of her tomb, demonstrates that these two processes are intertwined with the Israeli-Palestinian conflict and express the underlying desires of the narrating society to exclude the Other from the shared space.

ABRAHAM'S SOUP: FOOD DISTRIBUTION AND HOSPITALITY
IN THE MACHPELAH CAVE [CAVE OF THE PATRIARCHS]
AND THE IBRAHIMI MOSQUE

Ronit Hemyan

This article offers an ethnographic insight into the multiple modalities by which contemporary Muslim and Jewish volunteer-driven charity organizations, which engage in a range of hospitality activities and food distribution in and around the Cave of the Patriarchs, affiliate themselves to the Abrahamic Hospitality traditions, and the heritagization of these traditions and practices of cooking and feeding. The article is based on interviews conducted with Israeli Jews and Palestinian Muslims in Hebron/Al Khalil and digital observations of online tours. The article focuses on the process of meaning-making by which giver and receiver, hosts and guests, attribute symbolic meaning to their engagement. These processes are entangled in the ongoing disputes regarding the Cave of The Patriarchs as contested shared holy space. The heritagization of the hospitality traditions reflects the meaning of the quest for community identity and sustainability in the present, drawing upon the past.

FIELD TRIPS WITH THE SOCIETY FOR THE PROTECTION
OF NATURE FOLLOWING THE SIX-DAY WAR:
ROMANTICISM AND DISILLUSIONMENT IN PERSONAL STORIES

Hagar Salmon

In personal stories told by Israelis who still remember the Six-Day War collected as part of a large-scale research project, field trips with 'The Society for the Protection of Nature' in the newly conquered territories were central. These personal and biographical stories offer a multi-vocal interpretive framework grounded in the more than fifty years that have passed since the Six Day War. The article presents and analyses stories of guides and hikers along a reflexive axis, examining the complex intersections of the national and the personal. While some narrators depicted the trips as a praxis combining knowledge and romanticism, thus reconstructing the predominant moods of that heady period, many others were disillusioned, all too aware of the obscuring effect of the political issues connected with the occupation engendered by these trips.